
Недељко Радосављевић

СЕЧА РЕКА У НАРОДНИМ ПРЕДАЊИМА И ИСТОРИЈСКИМ ИЗВОРИМА XV-XVIII ВЕКА

Међу топонимима ужичког краја својом необичношћу издваја се име Сече Реке (изворно у ијекавском облику Сијеча Ријека), села шест километара западно од Косјерића. Будући да има веома повољне услове за живот, укључујући обиље шума и вода, ово подручје било је од давнина добро насељено, а после великих ратних пустошења становништво се релативно брзо обнављало. Кроз село и околину су у време турске власти пролазили важни каравански путеви Ваљево – Ужице и Рудник – долина Дрине – источна Босна. У историјским изворима Сеча Река јавља се у XV веку, као и нека околна села. На српском етничком простору нису ретка места чија су имена везана за помен неке „реке”. Она се често помињу у историјским изворима XV-XVIII века, пре свега поменицима, попут Беле Реке, Криве Реке, Мале Ријеке, Лијеве Ријеке, Коњске Реке и наравно Сече Реке. Други део имена Сече реке сасвим је јасан, док је оно „Сеча”, придевског карактера и словенског порекла, било узрок настанка неколико предања. Сва она изводе га од глагола „сећи”, „сечем”.

По најраширенијем од њих, село је добило име јер се у њему слива, „сече” мноштво потока и речица. Друга легенда говори да је име настало као успомена на велику „сечу” Турака, која се ту наводно одиграла. Породица Обада Тупајића, која се у Сечу Реку населила међу првим у првој половини XVIII века, везује настанак имена села за своје досељавање.¹ По породичној традицији коју и данас чувају, приликом одласка из старог завичаја у Херцеговини у стопу их је пратио један ага, највероватније њихов читлук-сахибија. Обади су се прво населили у селу Маковишту, а када их је ага и ту сустигао кренули су даље, сачекали га у заседи поред једне реке и посекали, дајући по том догађају

---

1 О насељавању овог краја опширније Љ. Павловић, Ужичка Црна Гора, Насеља и порекло становништва 19, Београд 1925.

селу име.² Ова породица је из цркве у старом крају понела царске двери, са представом Благовести и ликовима четири јеванђелиста у медаљони-ма, које је 1812. приложила новоизграђеној цркви брвнари у Сечој Реци. Међутим, како су породице које насељавају село досељене након Велике сеобе Срба 1690, а први помен села имамо у 1476. години, очигледно је да су досељеници на име које су затекли и које им је самима било необично, надградили своја заједничка и породична предања. И. Мисаиловић, који се бавио изучавањем топонима ужичког краја, сматра „да је за овај двочлани топоним релевантан хидроним Сјечица, мала планинска река вазда хладна, чија вода „сјече”, те отуда метафорично **сијеча ријека**, односно хладна ријека, односно хладнија него други планински водотоци.“³ Иначе, највећи ток у селу се и зове Сјечица. По убедљивом објашњењу академика Павла Ивића, водећег стручњака за историју српског језика, које с његовим допуштењем овде први пут објављујемо, придев Сеча је изворно гласио *Ћча* и изведен је посесивним суфиксом -ја од именице "сијечац", онај који сече (шуму), те би Сеча Река значило "река сијечаца", тј. дрвосеча, слично као што је Трепча (на неколико места) првобитно *Трѣбча* (*рѣка, вѣсь*) "река или село требаца", људи који требе (крче) шуму. Проф. Александар Лома указао нам је на паралелу у средњовековном хидрониму с подручја Метохије *Роубѣчь потокъ*, "поток рубаца", тј. оних који рубе, секу дрвеће, као и на недалеку речицу у присоју Маљена Кладоробу (Кладорубу), названу по кладорубима, што је стари словенски назив у истом значењу ("онај који руби кладе"). Оваква имена настајала су као ознака насељеника у још некултивисаном шумском пределу који се бави горосечом и праве крчевине у речним долинама, ослобађајући обрадиво земљиште.

Вести о Сечој Реци за време турске владавине црпимо из историјских извора турске, српске и аустријске провенијенције. Најстарији помен овог места налазимо у турском катастарском попису Смедеревског санцака из 1476. године. Село је поменуто као **Сичо Рика**, „у руци Малоге” са 41. кућом⁴, а у административном погледу припадало је кадилуку Брвеник.⁵ Како су пописане куће а не пореске главе, а село је у поседу влашког кнеза Малоге, вероватно је реч о влашком становништву насељеном након пада српске деспотовине.⁶ Приликом пописа

---

2 Забележено по казивању Новака и Милана Тупајића из Сече Реке.

3 И. Мисаиловић, О пореклу топонима ужичког краја – општина Косјерићи, Ужички зборник 17, Ужице 1988, 171-172.

4 А. С. Аличих, Турски катастарски пописи неких подручја западне Србије I, Чачак 1984, 31-32.

5 На истом месту.

6 Поменути власи су српско становништво које је обављало помоћне службе у турском војном систему и за то уживало одређене повластице, пре свега пореске. Седамдесетих година XV века имали су и свог врховног кнеза Малогу, као резултат турских намера да централизују влашку организацију. О насељавању влаха из динарских области на

из 1525. године село је уписано као **Сича Рика**, са 16 домова и 3 баштине.⁷ Такође се наводи и да су се становници разбежали због плаћања харача, али су се вратили уз обећање опроста.⁸ Како је влашко становништво од пореза плаћало филурију, а не знатно тежи харач и остале обавезе које се овом приликом изричито наводе, можемо закључити да је наставило своје кретање на север, док су они који су остали постепено претварани у рају са свим обавезама које из тога проистичу. Ово потврђује и нагло смањење броја кућа у односу на претходни попис. Број кућа по новом попису вршеном после 1528. још је мањи: Сича Рика има само 7 домова и једног примићура.⁹ Нов попис Турци су вршили 1559/60. и село записали под именом **Сићија Рика**.¹⁰ Том приликом у селу су затекли само четири баштине, од којих једну у поседу муслимана.¹¹ Попис из 1572. године доноси нову варијанту имена, **Сечо Река**, и податак да у селу постоје три баштине и један чифтлук.¹² Из приложеног се види да је име села у турским катастарским пописима за само 96 година поменуто у неколико варијанти што зачуђује, с обзиром да се структура становништва, изузимајући насељавање српског влашког елемента шездесетих и седамдесетих година XV века, није превише мењала.¹³ Становништво је извесно користило само један облик имена, што потврђују и српски извори, а наведене варијанте су последица неприлагођености арапског писма и турског језика српској фонетици. Како се у арапском писму вокал "е" по правилу не бележи, иза Аличићевих читања са -и- "Сича Рика" и слично, може подједанко стајати и икавски и, што је овде вероватније, ијекавски облик: Сјеча Ријека, што одговара и записима са "јатом" у српским поменицима, приближно из истог времена. Читање из 1572. "Сечо Река" заснива се свакако на арапском запису без вокала. Везивно -о- је из придева "сечоречки".

И у српским изворима овог времена налазимо податке о Сечој Реци. Реч је о два црквена поменика, Рачанском (Беочинском) и Крушевском, који датирају из XVI-XVIII века. Рачански поменик пренет је у Беочин где су се после Велике сеобе Срба населили рачански монаси, а данас се налази у Патријаршијској библиотеци у Београду. Сеча река је у овом поменику уписана поред имена монаха, а не мирског свештенства, па је највероватније реч о малом манастиру у селу који је могао да има улогу

ове просторе видети опширније О. Зиројевић, Турско војно уређење у Србији 1459-1683, Београд 1974.

7 А. С. Аличић, Турски катастарски пописи I, 566-567.

8 На истом месту.

9 А. С. Аличић, Турски катастарски пописи II, Чачак 1985, 358-359. О примићурима, нижим влашким старешинама у влашкој организацији видети опширније у наведеном делу О. Зиројевић.

10 А. С. Аличић, Турски катастарски пописи III, Чачак 1985, 99.

11 На истом месту.

12 Исто, 313.

13 О. Зиројевић, нав. дело, на више места.

парохијске цркве. Поред имена села наводе се четири монаха, Арсеније, Теодор, Киријак и Симеон, али се не види да ли су живели у исто време, као ни то када су њихова имена уписана.¹⁴ С обзиром да је последња уписана година 1682, извесно је да је овај манастир подигнут раније, можда чак и пре 1616. када је, како сматра В. Петковић, поменик преписан са неког старијег.¹⁵ Крушевски поменик два пута помиње Сечу Реку, као и низ других места у ужичком крају и источној Босни.¹⁶ Сеча Река поменута је највероватније у истом својству као и у Рачанском, али то не можемо са сигурношћу тврдити јер је овај поменик изгорео у Народној библиотеци приликом бомбардовања Београда 1941, а нигде у целини није описан и објављен. У оба поменика село је записано са "јатом", као *Ђча Рџка*. Из поређења турских записа са облицима имена у српским поменицима, произилази да је оно у XVI-XVII веку живело у два или три облика. Поред усамљеног екавског Сеча Река, преовлађивао је облик са ијекавским рефлексом "јата", који би се могао приписати досељеницима у овај крај из динарских предела, или облик у коме се "јат" још чувало као посебан глас, што је одлика утврђена за староседелачке говоре северозападне Босне.¹⁷

Након Великог бечког рата између Светог савеза предвођеног Аустријом и Турске 1683-1699. за време кога је дошло до Велике сеобе Срба, овај крај је опустео и требало је неколико деценија да се опет значајније насели. У првој половини XVIII века немамо вести о Сечој Реци. После Пожаревачког мира 1718, када је северна Србија дошла под аустријску управу, подручје Сече Реке нашло се у непосредној близини аустријске границе. Занимљиви су подаци које о тој пограничној области дају аустријски војни картографи. „Carte von dem Königreich Servien” коју је 1718. израдио фон Епшелвиц¹⁸, тачно лоцира низ села у ужичком крају која су и даље остала у Турској. Тако се помињу Таор (Tauer), Маковиште (Makowischte), Доња Добриња (Dolnia Dobrina), Горња Добриња (Gornia Dobrina), Татинац (Tatinatz), Добродо (Dobrodo), али не и Сеча Река. Како су ту поменута места која до Велике сеобе нису била већа ни значајнија од Сече Реке, а поједина су (Татинац, Добродо) доста удаљенија од границе, произилази да је село у време настанка ове карте било или ненасељено или још увек слабо насељено, па за картографа није имало значаја. Сече еке нема ни на Брифоовој карти из 1738, као ни карти Георга Оливија де Валиса из 1788. године.¹⁹

14 Рачански поменик чува се у Патријаршијској библиотеци у Београду, Записи ПБ 54.

15 В. Петковић, Преглед црквених споменика кроз повесницу српског народа, Београд 1950, 280.

16 Крушевски поменик је делимично описао и издао имена и записе Ст. Новаковић, Српски поменици XV-XVIII века, Гласник СУД XLII, Београд 1875.

17 Уп. Д. Реметић, О незамењеном "јату" и икавизмима у говорима северозападне Србије, Српски дијалектолошки зборник, књига 27, Београд 1981.

18 Карту фон Епшелвица објавио је Д. Пантелић у „Попису пограничних нахија Србије након Пожаревачког мира”, Споменик САН ХСVI, Београд 1948.

19 Поменути картама располаже Историјски институт САНУ.

Нов писани помен Сече Реке имамо 1768. Синђелијом издатом 14. августа наведене године (по старом календару), тадашњи митрополит ужичко-ваљевски Јоаким додељује попу Луки сечоречку парохију (енорију сечоречку) у ужичкој нахији.²⁰ У синђелији су наведена сва села која припадају сечоречкој цркви и то: Цикоте, Косјерићи (Косъриће), Галовићи (Галовићи), Шеврљуге (Шеврљуге), Стојићи (Стоићи), Мрчићи (Мерчићи), Ражана (Фржана), Росићи, Мионица (Миџница), Брајковићи (Браиковићи), Тубићи (Тубиће), Бјелоперица (Белоперица), Субјел (Субъљ) и Скакавци (Скакавац).²¹ Овом приликом први пут се помиње село, касније среско место Косјерићи, под својим данашњим именом. Из приложеног се види да је у селу већ била обновљена црква, чијој је парохији припадало скоро цело подручје каснијег среза црногорског. Митрополит Јоаким који је издао синђелију, први је постављен на тај положај од Цариградског патријарха након што је 1766. године укинута Пећака патријаршија. Последњи епископ српске патријаршије на том положају био је Митрофан, који је непосредно претходио Јоакиму.²²

Вести о Сечој Реци налазимо и у аустријским војним изворима друге половине XVIII века. Године 1784. аустријски обавештајни официр заставник Перетић пропутовао је западну Србију под лажним именом Максим Крстоношић.²³ Мисија је, као и остале сличне у то време, предузета ради бољег упознавања терена за евентуални продор аустријске војске, чиме би Русија била спречена да сама реши Источно питање. на свом путовању Перетић је од града Сокола ишао преко Бачеваца и Заглавка ка Јежици и манастиру Никоље. Из Заглавка је стигао у село *Sicha Rieka*, о коме даје занимљиве податке. У селу је запазио 12 лоше грађених хришћанских кућа, као и „турску кућу”, чврсто грађену са спратом од дрвене грађе. Ова кућа имала је шталу за 24 коња, пећи за грејање соба и могла је да прими 50 људи.²⁴ Од „турске куће” водио је пут ка граду Ужицу (*Ussitza*).²⁵ Данас не постоје остаци те „Турске куће” па са сигурношћу не можемо тврдити ни где се тачно налазила. По Перетићевом опису, очигледо је да се ради о Хану. У народу се сачувала успомена на „Зарића анове” у засеоку Зарићи и сличан објекат у близини цикотског гробља. Постојао је и трећи локалитет „турска башча” у засеоку Бишићима поред потока Вучинца, где је по предању

---

20 Синђелију је приредио за објављивање Радомир М. Илић, Споменик СКА XLIX, Београд 1910, 72-73. Данас немамо трагова о оригиналу документа.

21 Исто.

22 Исто.

23 О Перетићевој мисији опширније Д. Пантелић, Ухођење Србије пред Кочину крајину, Глас СКА CLIII, Београд 1933.

24 Д. Пантелић, Војно-географски описи Србије пред Кочину крајину 1783. и 1784. године, Споменик СКА LXXXII, Београд 1936, 117-119. Извештај је у целини објављен на немачком језику. За превод овог текста захваљујем се госпођи Магдалени Стевановић, професору немачког језика из Београда.

25 На истом месту.

боравио турски кадија. С обзиром на Перетићев опис места на коме се „турска кућа” налазила (добар видик, 1/2 сата до Skrapesh потока, пут ка Ужицу), вероватно се ради о локалитету поред Цикотског гробља, куда је пролазила траса караванског пута Ваљево – Ужице (Ваљево – Букови – Дреновци – Савићи – Мрачићи – Цикоте – Рибашевина – Ужице) што је било добро место за хан. Овај пут се на подручју Сече Реке укрштао са путем који је од Рудника водио ка долини Дрине. Перетић не помиње цркву у Сечој Реци, али он није ни морао да прође кроз средишњи део села. Идући од Заглавка преко Кондера ка Сечој Реци могао је из подножја Јелове Горе да се упути косом преко брда Град и тако изађе пред „турску кућу”. Само село налази се у долини и одатле није могао да има „добар видик”. Сечу реку могао је само делимично да види или да се о њој обавести од сапутника, а када је наставио пут ка Субјелу и Жежевици опет је заобишао средиште села. Перетићев извештај има и неких непрецизности. Он помиње потоке Skrapesh и Rogachica, којих у селу нема. Skrapesh поток је у ствари река Сечица која протиче кроз село. Ово је највероватније последица тога што је услед подозрења Турака био спречен да сваки дан води белешке па је писао по сећању онда када би му се указала прилика, тако да је „помешао” нека имена. Име села у то време изговара се у ијекавској варијанти као **Сијеча Ријека**, и тко ће остати све до средине XX века, када почиње да преовладава екавски облик.

РЕЗИМЕ

За настанак имена Сече Реке везано је неколико народних и породичних предања, али су она настала знатно касније од првог писаног помена села. Село се помиње у изворима турског, српског и аустријског порекла. Први пут је споменуто у турском катастарском попису године 1476, као и у наредним 1525, после 1528, 1559/60. и 1572. Име је за само 96 година поменуто у неколико варијанти (Сичо Рика, Сича Рика, Сићија Рика, Сечо Река) али је то највероватније последица неприлагођености арапског језика и турског писма српској фоиетици. Од српских извора Сечу Реку помињу Рачански (Беочински) и Крушевски поменик, оба из XVI-XVIII века, као и синђелија којом је митрополит ужичко-ваљевски Јоаким доделио попу Луки сечоречку парохију. У овој синђелији помињу се и друга места, а први пут село Косјерић, касније среско место. Аустријски обавештајни официр заставник Перетић, који је 1784. пропутовао западну Србију, прошао је и кроз Сечу Реку, у којој је затекао 12 лоше грађених хришћанских кућа, као и турску кућу. „Турска кућа” била је у ствари хан који се највероватније налазио поред данашњег Цикотског гробља, куда је пролазио и каравански пут Ваљево – Ужице.

SUMMARY

A new folk and family traditions are connected with the origin of the name Seča reka, but they mainly appeared quite later than the first written mention of the village. The village was mentioned in the sources of the Turkish, Serbian and Austrian origin. It was mentioned for the first time in the Turkish cadastre inventory in 1476, as well as in 1525,

1528, 1559/60 and 1572. The name has been mentioned in a few variants in only 96 years (Sičo Reka, Siča Rika, Sićija Rika, Sečo Reka), but it was, probably, the consequence of the impracticability of Arabian language and Turkish letters in Serbian phonetics. Serbian sources that mentioned Seča reka were the mention-book of Rača (Beočin) and Kruševo, both from XVI-XVIII century, as well as the syncellus that was used by the metropolitan of Užice – Valjevo region Joakim to allot the Seča Reka parish to priest Luka. Other places were also mentioned in this syncellus and the village Kosjerič for the first time, later an administrative district. Austrian intelligence officer sergeant-major Peretić, who came to western Serbia in 1784. went also through Seča Reka where he found 12 badly built Christian houses, as well as a Turkish house. "The Turkish house" was, in fact, a tavern which was probably situated near the up-to-date cemetery of Cikot, where the caravan road Valjevo – Užice went by.